

FILOLOGIA

KLANICZAY TIBOR

IDEGEN NYELVŰ KIADVÁNYOK JEGYZETELÉSI ALAPELVEI

Kutatómunkánk eredményei egyre gyakrabban jutnak el — idegen nyelvekre fordítva — a nemzetközi nyilvánosság elé. Részben nálunk is egyre több nem magyar nyelvű szakmunka vagy folyóirat jelenik meg, másrészt egyre többen publikálnak külföldi folyóiratokban, tanulmánykötetekben, kongresszusi kiadványokban. Nyilvánvaló, hogy minden idegen nyelvű, a nagyvilág elé tárt publikáció esetén igazodni illik és tanácsos bizonyos nemzetközi formákhoz. Sajnos, a magyar kutatók jó részénél ez nem történik meg. Különösen vonatkozik ez az idegen nyelvű publikációk jegyzeteinek a szerzők részéről történő előkészítésére. Pedig e téren jól kialakult s általánosan elfogadott nemzetközi normák léteznek, melyeket egyáltalán nem nehéz elsajátítani. Jelenleg azonban az a helyzet, hogy vagy rendetlen, pontatlan jegyzetekkel ellátott tanulmányt jelentet meg valaki külföldön, s ezzel blamálja magát; vagy — hazai kiadványok esetében — a kötet-szerkesztőt vagy sorozatszerkesztőt kényszeríti felesleges munkára, hibaforrásul szolgáló átgépeltesítésre stb.

Ennek a rendellenességnek a kiküszöbölése érdekében hasznosnak gondoltuk a jegyzetelésnél alkalmazott nemzetközi gyakorlat legfontosabb elveinek rövid összefoglalását rendelkezésre bocsátani. Bár minden részletről nincs módunk szólni, az alapelvek és alapelemek birtokában senki számára sem lesz nehéz különleges címléírás stb. esetekben az alábbi normák szellemében a megfelelő megoldást megtalálni. Idegen nyelvű megjelenésre szánt kéziratok előkészítésekor kérjük ezért a jövőben az alábbiak követését.

A. EGY SZERZŐ ÖNÁLLÓ MUNKÁJA

Csaba CSAPODI, *The Corvinian Library. History and Stock*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1973, pp. 20–24 (“*Studia Humanitatis*”, 1).

Nota bene:

a) A szerző nevét mindig keresztnév — családnév sorrendben írjuk, magyar nyelvű művek szerzője esetében is. A keresztnévet lehetőleg írjuk ki, ne rövidítsük kezdőbetűvel. (Kivétel, ha a címlapon csak kezdőbetű szerepel.) A családnévet kapitálchennel szedessük, a gépelt kéziratban a legegyszerűbb verzállal írni. Ez utóbbira azért van szükség, mert három tagú neveknel az olvasó számára nem mindig egyértelmű, hogy mi a családnév, ezért: Albert SZENCI MOLNÁR, Danilo AGUZZI BARBAGLI — de: Zsigmond Pál PACH, Craig Hugh SMYTH; sőt, kéttagú neveknel is fennáll a félreérthetőség veszélye, amit kiküszöböl, ha Flórián MÁTYÁS-t írunk stb. Az ilyen írásmód a névmutató készítését is meg-

könnyíti, s a minimumra csökkenti a névmutatókban észlelhető gyakori badarságokat. A szerző neve után mindig vessző áll, kivétel, ha a név genitivusban áll (pl. ERASMI *Opera omnia*).

b) A mű címét kurziváljuk, tehát aláhúzással jelöljük, a végén vessző áll (akkor is, ha a műnek alcíme is van, s ezért a címen belül pontot alkalmaztunk). Ha a cím angol nyelvű, minden névszót és igét nagy betűvel kezdünk, más nyelvű címeknél soha. Ha magyar nyelvű művet idézünk, akkor a címet fordítsuk le arra a nyelvre, melyen tanulmányunk megjelenik. A cím fordítását kerek zárójelbe zárva az eredeti cím és a vessző közé helyezzük s nem kurziváljuk. Vagyis: Jenő ZOVÁNYI, *A magyarországi protestantizmus 1565-től 1600-ig* (Geschichte des Protestantismus in Ungarn von 1565 bis 1600) stb.

c) Ha a kiadás helye Budapest, azt mindig kiírjuk, a külföldi olvasó számára a Bp. semmit sem mond. A kiadás helye és éve közé célszerű a kiadó nevét is beilleszteni. Magyar kiadványoknál, illetve régebbi munkáknál ez nem feltétlenül szükséges, a háború utáni nyugati kiadványok, s különösen a még friss nyugati könyvek esetében azonban felette szükséges. (A kiadó ismerete nélkül a könyv gyakran nehezen megtalálható, s még nehezebben beszerezhető.) A kolofon valamennyi tagja után vessző áll.

d) Az idézett lapszám előtt *p.*, ha több lapra utalunk, akkor *pp.* áll. Ez érvényes akkor, ha tanulmányunk angol, francia vagy olasz nyelven jelenik meg, ha azonban németül, akkor a lapszám előtt *S.* áll, tekintet nélkül arra, hogy egy vagy több lapról van szó. A lapszámokat ne rövidítsük, tehát ne *pp. 973–83* szerepeljen, hanem *pp. 973–983*. Ha több egymással nem érintkező lapszámot adunk meg, akkor ezek közt vessző áll: *pp. 33, 52, 97*. Az utolsó lapszám után pont áll, amennyiben a címléírás be van fejezve; ha azonban a lapszám után még további könyvészeti információt adunk, akkor nincs írásjel s a kiegészítő közlés zárójelbe kerül. Abban az esetben, ha nem meghatározott lapra vagy lapokra utalunk, hanem egy mű teljes terjedelmét kívánjuk jelölni (pl. bibliográfiában), akkor a kiadvány utolsó számozott lapjának lapszámát adjuk meg; a *pp.*, illetve *S.* rövidítés ilyenkor nem megelőzi, hanem követi a lapszámot. Egy 357 lapos könyv terjedelmét tehát így jelöljük: 357 pp. — egy 600 lapos könyv 357. lapjára viszont így hivatkozunk: p. 357.

e) Ilyen kiegészítő közlés leginkább az idézett könyvet magábfoglaló sorozatra utal. Esetenként döntendő el, szükséges-e a sorozat megjelölése vagy sem. Ha igen, akkor zárójelben adjuk, minden szavát nagybetűvel kezdjük, a sorozatcím után vesszőt teszünk s ezt követi a sorszám, majd — minden írásjelet mellőzve — a zárójel vége. (A sorozatcímet nem tesszük idézőjelbe! A fenti példában csak azért szerepel, mert az idézőjel ez esetben a jelzett sorozat címének szerves része.) Magyar sorozatcím lefordítása felesleges. A sorozatcímet tartalmazó zárójel után pont áll, mint a címléírás lezárása.

B. TÖBB SZERZŐ MŰVE (KOLLEKTÍV MŰ, TÖBBSZERZŐS TANULMÁNYKÖTET)

Venezia e Ungheria nel Rinascimento, ed. Vittore BRANCA, Firenze, Olschki, 1973, pp. 157–166 (Civiltà Veneziana. Studi, 28).

Nota bene:

a) A cím után és a kötet szerkesztőjének neve előtt *ed.* szócska áll, ha az idézett kötet angol, olasz vagy latin nyelvű; *éd.*, hogyha francia nyelvű; *Hrsg.*, ha német nyelvű. Egyéb nyelveken (köztük magyarul) megjelent művek idézésekor vagy a legtöbbször használt *ed.* változat alkalmazható, vagy pedig a tanulmányunk nyelvének megfelelő gyakorlat követhető. Tehát német nyelvű tanulmány jegyzeteiben vagy: *Janus Pannonius. Tanulmányok* (J. P. Studien), ed. Tibor KARDOS, Sándor V. KOVÁCS — vagy: *Hrsg. Tibor KARDOS, Sándor V. KOVÁCS.* Mint e példán látható, több szerkesztő esetében azok neve között vessző áll. Több szerkesztővel bíró angol könyvek idézésekor az *ed.* helyett a többes számot jelző *eds.* szócska áll. Nem kifogásolható (bár hosszadalmassága miatt nem ajánljuk) az sem, ha valaki a szerkesztőt jelző rövidítés helyett beidézi pontosan azt a szöveget, mely a könyv címlapján a szerkesztő neve előtt áll. Példánk esetében így: *Venezia e Ungheria nel Rinascimento*, a cura di Vittore BRANCA stb. Vagy: *francia cím*, recueil publié sous la direction de X. Y. stb.

b) Az általánosan használt fenti forma mellett megengedhető egy másik megoldás is, amikor a szerkesztő neve kerül a címléírás élére. Vagyis így: Vittore BRANCA ed., *Venezia e Ungheria nel Rinascimento* stb. Ez esetben az *ed.*, *eds.*, *éd.*, *Hrsg.* rövidítések a név és a cím közé kerülnek.

C. EGY SZERZŐ SZÖVEGÉNEK, SZÖVEGEINEK KIADÁSA

Galeottus MARTIUS Narniensis, *Epistolae*, ed. Ladislaus JUHÁSZ, Roma, 1930, p. 5 (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum).

Nota bene:

A kiadott szerzőnek és a sajtó alá rendezőnek a családneve egyaránt kiemelésre kerül. A sajtó alá rendező neve előtt ugyanazok a rövidítések állnak, mint az előző szakaszban tárgyalt kollektív művek szerkesztői esetében, ugyanazokkal a nyelvi variánsokkal, mint ott.

D. TÖBB SZERZŐ SZÖVEGEINEK VAGY ANONIM SZÖVEGEKNEK KIADÁSA

Decreta Regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns. 1301–1457, ed. Franciscus DÖRY, Georgius BÓNIS, Vera BÁCSKAI, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1976, pp. 272–273 (Publicationes Archivi Nationalis Hungarici. Fontes, 11).

E. TÖBB KÖTETBŐL ÁLLÓ MŰVEK

(Tekintet nélkül arra, hogy egyéni vagy kollektív munkáról, eredeti műről vagy szövegkiadásról van szó.)

Minthogy több kötet esetében valamennyi fenti típusban ugyanaz a mechanizmus érvényesül, együtt tárgyaljuk őket.

Ha valamennyi kötet ugyanabban az évben jelent meg:

Renaissance und Humanismus in Mittel- und Osteuropa, Hrsg. Johannes IRMSCHER, Berlin, Akademie Verlag, 1962, Bd. II, S. 27–29.

Nota bene:

a) A fenti változat feltételezi, hogy tanulmányunk német nyelven jelent meg. Ezért áll a kötetszám előtt *Bd.*, a lapszám előtt *S.* rövidítés. Ha más nyelven publikálunk, a kötetszám előtt *tom.* vagy *vol.* szócskát alkalmazunk. Ha angolul publikálunk, lehetőleg a *vol.* rövidítést használjuk, de ha több kötetre hivatkozunk, akkor a többesre utaló *vols.* a használatos, vagyis: vols. I–III. A *Bd.*, *tom.*, *vol.* rövidítések azonban mellőzhetőek is, amennyiben a kötetszám római számmal van megadva.

b) Mint látható, egyidőben megjelent többszerzős mű esetében a kötetszám mindig a címléírás vége felé, a kolofon után szerepel, s utána nincs pont, csak vessző.

Ha az egyes kötetek különböző években jelentek meg:

BALASSI Bálint *Összes művei* (Oeuvres complètes de B. B.), éd. Sándor ECKHARDT, vol. I, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1951, p. 157.

Nota bene:

Minthogy a megjelenés ideje itt nem az egész műre, hanem csak annak első kötetére vonatkozik, a kötetszám a kolofon előtt áll. Ha pedig a sajtó alá rendező vagy szerkesztő sem azonos valamennyi kötetben, akkor a kötetszám — értelemszerűen — még előbbre kerül, vagyis a cím és a szerkesztő neve közé, mint ebben az esetben: Antonius de BONFINIS, *Rerum Ungaricarum decades*, tom. III, ed. I. FÓGEL, B. IVÁNYI, L. JUHÁSZ, Lipsiae, Teubner, 1936, p. 125.

F. PERIODIKÁBAN KÖZÖLT TANULMÁNYOK

Alan HARDING, *Political Liberty in the Middle Ages*, in "Speculum", 55(1980), pp. 423–443.

Nota bene:

a) A szerző neve és a tanulmány címe után minden esetben *in* szócskát alkalmazunk, utána nem teszünk kettőspontot vagy más írásjelet. A periodika címét idézőjelbe tesszük, de nem kurziváljuk, utána vessző áll. A periodika címének valamennyi szava nagybetűvel kezdődik. Magyar folyóiratcímeket nem fordítunk le és nem alkalmazunk nálunk megszokott, de külföldön ismeretlen rövidítéseket (pl. ItK stb.) sem. Ha olyan periodikáról van szó, melyről nehezen található ki, hogy hol, mely országban publikálják, célszerű a folyóiratcím után zárójelben a város nevét is odatenni. Így pl.: "Studia Litteraria" (Debrecen) stb.

b) A folyóirat évfolyamát feltétlenül meg kell adni, az évszám után vessző áll. Amennyiben a folyóirat kötetszámát is megadjuk, akkor a nemzetközi gyakorlat a fenti formát alkalmazza, vagyis a kötetszám után helyköz nélkül zárójelben áll az évszám. Megjegyzendő, hogy az igényesebb külföldi folyóiratok ma már elvárják a kötetszám megadását is.

G. TANULMÁNYKÖTETBEN MEGJELENT TANULMÁNYOK

Egy szerzős kötet esetében:

Cesare VASOLI, *A proposito di scienza e tecnica nel Cinquecento*, in ID., *Profezia e ragione*, Napoli, Morano, 1974, pp. 477–506.

Nota bene:

a) A tanulmánycím és az *in* szócska után kiírandó a szerző nevét helyettesítő ID. rövidítés (lásd erről a H. szakaszt), mert különben nem lenne világos, hogy egyéni kötetről vagy kollektív műről van-e szó, s az olvasó nem tudná, hogy a könyvtárban a könyvet Vasoli neve alatt kell keresni.

b) A tanulmánykötet címét kurziváljuk, vagyis aláhúzással jelöljük, s nem tesszük idézőjelbe. (Vagyis egyértelművé válik, hogy periodikáról vagy egyedi kötetről van-e szó.)

Többszerzős kötet esetében:

Béla VARJAS, *Une sociologie des genres littéraires en Europe centrale*, in *Littérature de la Renaissance, à la lumière des recherches soviétiques et hongroises*, éd. N. I. BALACHOV, T. KLANICZAY, A. D. MIKHAILOV, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978, pp. 267–292 ("Studia Humanitatis", 3).

Nota bene:

A különbség az előző típushoz viszonyítva csupán annyi, hogy az *in* szócska után közvetlenül következik a tanulmánykötet kurzivált címe. Ezt követően nem kötelező, de ajánla-

tos a kötet szerkesztőjének vagy szerkesztőinek a megnevezése, mert a könyvtárakban könnyebb a könyvet a kötet élén álló név alapján keresni.

H. VISSZAUTALÁSOK

Helykímélés céljából a jegyzetekben a már idézett művekre s olykor a szerzőkre általában visszautalunk. Ilyenkor az alábbi megoldások célszerűek:

a) Ha ugyanannak a szerzőnek több művét soroljuk fel, akkor a szerző nevének ismétlése helyett az ID. rövidítést használjuk. A nyomdai szedésben ez is kapitálchennel szerepel, minthogy funkciójában a szerző vezetéknevét helyettesíti. Az ID. rövidítés után természetesen vessző áll: ID., s ezután jön a cím.

b) Ha az előző jegyzetben említett műre utalunk, akkor az *Ibid.* rövidítést használjuk, azért kurzívan, mert a kurzivált címet helyettesíti. Utána persze vessző áll: *Ibid.*, p. 13.

c) Ha egy korábbi jegyzetben említett műre hivatkozunk, akkor ki kell írni a szerző családnevét, természetesen verzállal, s utána *op. cit.* megjelölést alkalmazunk. Vagyis: PIRNÁT, *op. cit.*, p. 69. Az *op. cit.* a címet helyettesíti, ezért kurzív.

d) Ha az illető szerzőnek több korábbi művét idéztük már, akkor nem elég az *op. cit.* megjelölés. Ilyenkor a cím első szavát vagy szavait is meg kell adni: PIRNÁT, *Arisztotelianusok...*, p. 79. A csonka cím után mindig három pont áll, majd a kötelező vessző.

e) Ha a visszautalás egy nagyon távoli jegyzetre történik, akkor kívánatos annak a jegyzetszámnak a közlése is, ahol a teljes címléírás található, mert egyébként az olvasó dühösen össze-vissza lapozgatni kényszerül. Tehát: PIRNÁT, *op. cit.* in n. 12, p. 79. Vagyis a mű először a 12. sz. jegyzetben szerepel. Vigyázzunk, ha német nyelven publikálunk, akkor nem kis, hanem nagy *N.* írandó.

f) Tegyük fel végül, hogy a távoli 12. sz. jegyzetben Pirnátnak számos más műve is idézve volt; ez esetben a megoldás: PIRNÁT, *Arisztotelianusok...*, cit. in n. 12, p. 79.

I. A JEGYZETEN BELÜLI ELRENDEZÉS

Gyakran egy-egy jegyzetszám alatt pusztán egyetlen hivatkozás szükséges, olykor azonban egy sor művet kell idézni. Ilyenkor az egyes tételeket a megjelenés időrendjében soroljuk fel s azokat pontosvesszővel választjuk el egymástól; vagyis a címléírás és lapszámutalás utáni pont helyébe pontosvessző lép és csak a sorozat legvégén van pont. Ha pedig a szakirodalmi és forráshivatkozásokon túl a jegyzetben valami további közlendőnk is van, akkor azt gondolatjellel célszerű különválasztani ugyanazon a bekezdésen belül. Lássunk most egy ilyen komplex tanpéldát, egy képzeletbeli angol nyelvű tanulmány 57. jegyzetét:

57/ Earl Morse VILBUR, *A History of Unitarianism*, vol. I, Cambridge (Mass.), Harvard University Press, 1945, pp. 106–112; Antal PIRNÁT, *Die Ideologie der Siebenbürger*

Antitrinitarier in den 1570er Jahren, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1961, pp. 142–146; Antonio ROTONDÒ, *Calvino e gli antitrinitari italiani*, in “Rivista Storica Italiana”, 80(1968), pp. 759–784; Jacobi Chii PALAEOLOGI, *Catechesis christiana dierum duodecim*, ed. Růžena DOSTÁLOVÁ, Varsoviae, 1971, p. 125 (Biblioteka Pisarzy Reformacyjnich, 8); DÁN, *op. cit.* in n. 19, pp. 131–138; ID., *Péchi Simon letartóztatása 1621-ben* (The Arrest of S. P. in 1621), in “Irodalomtörténeti Közlemények”, 78(1974), pp. 66–70; Valerio MARCHETTI, *Le “explicationes” giovannee dei Sozzini e l’antitrinitarismo transilvano del Cinquecento*, in *Rapporti veneto-ungheresi all’epoca del Rinascimento*, ed. Tibor KLANICZAY, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1975, pp. 347–359 (“Studia Humanitatis”, 2); Antal PIRNÁT, *Per una nuova interpretazione dell’attività di Giorgio Biandrata*, *ibid.*, pp. 361–371. — MARCHETTI, *op. cit.*, p. 352 gives the date of the death of Abraham Pruckuki as 1579, but PIRNÁT, *Per una nuova interpretazione...*, p. 367 shows that it must be 1580.

NÉHÁNY TANULSÁG ÉS TANÁCS

1. Amint látható, a nemzetközileg használt rendszer rendkívül logikus, könnyen elsajátítható. Minden szakirodalmi vagy forráshivatkozás egyetlen mondatot alkot, ahol minden tag vesszővel van egymástól elválasztva. Minden rövidítés után kötelező a pontnak a kitétele, a számok után azonban pont nincs.

2. A rendszeren belül nyelvi szempontból minimális a variáció, s ezért ezt könnyű figyelembe venni. Egyrészt az idézett mű nyelve szerint van némi eltérés (pl. *ed.* vagy *Hrsg.*), másrészt ama tanulmány nyelve szerint, melyhez a jegyzetek készülnek (pl. *p.* vagy *S.*).

3. Ha idegen nyelvű publikációra készítjük el a kéziratunkat, célszerű a jegyzeteket már eleve a fenti szabvány szerint készíteni, s csupán a magyar címeknek, illetve a jegyzetek szöveges részeinek a fordítását bízni a fordítóra. A fordítót pedig figyelmeztetni ajánlatos, hogy a jegyzetek jelölésrendszerén ne változtasson.

4. A jegyzetekben lévő szakirodalmi hivatkozásokat úgy gépeljük, hogy a címléírás minden egyes tagja után egy betűköz legyen. Vagyis ne így: DÁN, *op. cit.*, vol. II, pp. 23–49, hanem így: DÁN, *op. cit.*, vol. II, pp. 23–49.

5. Ne használjuk, még véletlenül sem, idegen nyelvű megjelentetésre szánt kéziratban a megszokott magyar rövidítéseket (pl. RMK, RMNy stb.), mert csak mi tudjuk, miről van szó. Ha nagyon gyakran kell ilyen alapművekre hivatkozni, akkor az első esetben közölni kell, hogy az adott mű rövidítése a továbbiakban ez és ez.

6. Rendkívül gondosan ügyeljünk az idegen nevek és címek helyesírására. (Ez persze magyar nyelvű kiadvány esetében is kötelező!) Jelenleg elképesztő felületesség uralkodik a lengyel, cseh, horvát, román stb. nevek mellékjelei tekintetében, ugyanígy elmaradnak az aposztrófok, a ferde ékezetek olasz, francia stb. neveknél. Külföldön ma már egyre inkább elképzelhetetlen az idegen nevek írásának nálunk szokásos nagyvonalú kezelése. Különösen, ha általunk nem ismert nyelvű névről vagy címről van szó, szükséges, hogy minuciózusan ellenőrizzük a helyesírást.

7. Végül megjegyzem, hogy kívánatos lenne a nemzetközi gyakorlatot főbb vonásai-
ban a magyar publikációkban is követni, vagy legalábbis közelíteni hozzá a jelenlegi, meg-
lehetősen tarka-barka, magyar jegyzetelési szokásokat.

*

KLANICZAY Tibor, *Idegen nyelvű kiadványok jegyzetelési alapelvei*, kézirat